पर्यटन नीति, २०६५

नेपाल सरकार
पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय
सिंहदरवार, काठमाडौं

पर्यटन नीति, २०६५

१. पृष्ठभूमि

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाले भरिपूर्ण नेपाल, विश्व पर्यटन मानचित्रमा प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्यस्थलको रूपमा सुपरिचित छ । विज्ञान, प्रविधि र संचार प्रणालीमा भएको अभूतपूर्व विकासले समुच्च विश्व नै एउटा गाउँको रुपमा परिणत हुँदै गइरहेको अवस्थामा नेपालले यस्ता राष्ट्रिय सम्पदालाई विश्व सामु प्रस्तुत गर्दै विश्व पर्यटन बजारलाई आकर्षित गरी अत्यधिक लाभ लिन सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु आवश्यक छ । पर्यटन व्यवसाय आफैमा राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको विकासको प्रमुख आधार भएकोले यस व्यवसायको विविधीकरण र विस्तारद्वारा आम नागरिकको जीविकोपार्जन र रोजगारीका अवसरमा वृद्धि गरी जनताको जीवनस्तरमा सुधार गर्नु अपरिहार्य भएको छ । यस प्रयोजनार्थ एकातर्फ नेपालका यी विविध सम्पदाको समुचित संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु अत्यावश्यक भएको छ भने अर्कोतर्फ अन्तर्राष्ट्रिय हवाई यातायात सेवा लगायत पर्यटन सेवासँग सम्बद्ध सबै प्रकारका पूर्वाधार विकास गर्दै पर्यटन सेवा उद्योगको संख्यात्मक एवं गुणात्मक वृद्धि गर्नु आवश्यक छ ।

२. वर्तमान स्थिति

पर्यटकीय गन्तव्य स्थल तथा पर्यटकीय सम्पदा संरक्षण, पर्यटकको सुरक्षा, सेवा सुविधाको संख्यात्मक र गुणात्मक वृद्धि, पर्यटकीय पूर्वाधार विकास सम्बन्धी विषयमा सरकार तथा निजी क्षेत्र वीच समन्वयात्मक भूमिका रहेको छ । तथापि स्रोत र साधनको बाँडफाँड र उपयोग जस्ता नीतिगत विषय तथा सडक, खानेपानी, विद्युत, सञ्चार जस्ता पूर्वाधार निर्माणमा प्रत्यक्ष रुपमा संलग्न निकाय र संस्था वीचको समन्वयमा अपेक्षित प्रभावकारिता देखिन सकेको छैन । पर्यटन पूर्वाधार विकास, सञ्चालन र प्राप्त लाभको बाँडफाँडमा स्थानीय समुदाय र नागरिकको भूमिका, मूल्य, मान्यता र स्वामित्वको विषय उचित रुपमा संबोधन हुन नसक्दा सरकारी लगानीमा निर्माण र विकास भएका पूर्वाधारको दिगो रुपमा उपयोग हुन सकेको छैन । पर्याप्त मात्रामा पर्यटकको आगमन भएमा पूर्वाधारको विकास गर्ने वा पूर्वाधारको विकास भएमा पर्यटकको संख्यामा बृद्धि हुने विषयमा देखिएको अन्योलता यथावत रुपमा रहेको छ । पर्यटक स्थलमा पर्यटक, स्थानीय समुदाय र नागरिक वीच अपेक्षित समन्वय कायम हुन नसकेको कारणबाट यदाकदा विसँगति देखिने गरेको छ । द्वन्दकालमा क्षतिग्रस्त पर्यटन विकाससंग सम्बद्ध संरचनाको पुनर्निर्माण एवं विस्तारमा ध्यान केन्द्रित गर्नु पर्ने भएको छ ।

३. समस्या र चुनौती

(क) बिदेशी पर्यटकहरुका लागि आवश्यक सेवा समयमै उपलब्ध गराउनु पर्नेमा पर्याप्त सूचनाको अभावमा स्वदेशभित्रै होटल, ट्राभल र टूर अपरेटरहरुबीच संजाल स्थापना गर्न नसक्नाले पर्यटकले थप हैरानी व्यहोर्नु परेको अवस्था छ भने नेपाल आउन खोज्ने विभिन्न देशका पर्यटकहरुलाई सोझै नेपाल सम्म आउनसक्ने भरपर्दो हवाइसेवाको सञ्जाल विस्तार गर्न सकिएको छैन ।

(ख) पर्यटकीय स्थलहरुको पहिचान गरी ती क्षेत्रमा पूर्वाधारको एकीकृत एवं समन्वयात्मक विकासका सम्भावनालाई अवसरको रुपमा उपयोग गर्न सकिएको छैन भने प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण गर्नु पनि चुनौतीपूर्ण देखिएको छ ।

(ग) स्थानीय उत्पादन उपलब्ध नहुँदा पर्यटकले उपभोग गर्ने सेवा र वस्तुको उपभोगबाट प्राप्त हुने लाभ अपेक्षित मात्रामा प्राप्त गर्न सकिएको छैन भने पर्यटनजन्य क्रियाकलापलाई वातावरणमैत्री बनाई संचालन गर्नु पनि चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ ।

(घ) पर्यटन क्षेत्रमा संलग्न जनशक्तिलाई उपयुक्त प्रशिक्षण दिन नसक्दा स्तरीय सेवा र त्यसबाट बढी लाभ लिन एवं सेवा सुविधाको विस्तार गर्न समेत सकिएको छैन ।

(ङ) पर्यटन विकासका सम्भावना तथा अवसरहरु प्रशस्त भएपनि यसलाई उपयुक्त स्तरमा विकास गरी आय आर्जनमा रुपान्तरण गर्नु चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ भने ग्रामीण गरीबी निवारणका लागि पर्यटन कार्यक्रमको उपलब्धिलाई मूल्याङ्कन गरी दिगो विकासका कार्यक्रमहरु शुरु गर्न सकिएको छैन ।

(च) यथेष्ट श्रोत, तथ्याङ्क एवं सूचनाको अभावमा सम्पदा संरक्षण कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सकिएको छैन ।

(छ) पर्यटन क्षेत्रका साझेदार सरकारी, गैरसरकारी एवं निजी लगानीकर्ताहरु पूर्वाधार विकासमा भन्दा प्रबर्द्धनात्मक कार्यमा बढी संलग्न हुँदा यो क्षेत्रले लगानीमा प्राथमिकता पाउन सकेको छैन ।

(ज) द्वन्द्वकालमा क्षतिग्रस्त संरचना (विमानस्थलहरु) को पुननिर्माण एवं विस्तार कार्य श्रोतको अपर्याप्तताका कारण सञ्चालनमा ल्याउनु चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ ।

(झ) स्थानीय निकायको संलग्नता र सक्रियता विना पर्यटन क्षेत्रको विकास दिगो हुन नसक्ने अवस्था टड्कारो हुँदा हुँदैपनि यस सम्बन्धी व्यवस्थापकीय, नीतिगत र कानुनी व्यवस्था गर्न नसक्दा जिम्मेवारी, स्वामित्व सिर्जना र समन्वयमा प्रभावकारिता आउन सकेको छैन ।

(ञ) पूर्वाधार निर्माणमा प्रत्यक्ष संलग्न रहने सडक, खानेपानी, विद्युत, संचारसँग समन्वयात्मक रुपमा क्रियाकलाप संचालन हुन सकेको छैन ।

४. नयाँ नीतिको आवश्यकता

दशवर्षे लामो जनयुद्ध र ऐतिहासिक जनआन्दोलनको परिणाम स्वरुप सम्पन्न वृहत शान्ति सम्झौता पश्चात शुरु भएको शान्ति प्रक्रिया सँगसँगै सम्पन्न निर्वाचनद्वारा संविधान सभाको गठन पछि नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ मा भएको चौथो संशोधनबाट “नेपाल एक संघीय, लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य” घोषणा हुनुका साथै शान्ति प्रक्रियालाई तार्किक निष्कर्षमा पुऱ्याउन आवश्यक प्रयास भैरहेको छ । विश्वले नै नेपालको शान्ति प्रक्रियालाई चासोका साथ नियालीरहेको अवस्थामा परिवर्तनका सकारात्मक उपलब्धि स्वरुप सन् २००७ मा पाँच लाखभन्दा बढी पर्यटकले नेपाल भ्रमण गरेबाट मुलुकमा पर्यटक आवगमनको सँख्यामा वृद्धि मात्र नभई पर्यटन व्यवसायमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ताको लगानी गर्ने चाहनामा वृद्धि हुन गएका संकेतहरू देखा परेका छन् । आर्थिक परिवर्तनका लागि पर्यटन प्रवर्द्धनको आवश्यकतालाई पहिचान गरी आ.व. २०६५/०६६ देखि नेपाल सरकारले पर्यटनलाई नयाँ आर्थिक विकास नीतिको उच्च प्राथमिकतामा राखी यसको विकासको लागि सम्बद्ध सबै मन्त्रालयका नीति तथा कार्यक्रमहरुलाई पर्यटन प्रवर्द्धनोन्मुख हुने गरी पर्यटन नीति २०५२ लाई परिमार्जन गरी नयाँ पर्यटन नीति ल्याउने घोषणा गरेको छ । पर्यटन सेवाबाट प्राप्त हुने लाभ स्थानीय समुदाय र जनतामा पुऱ्याउन ग्रामीण पर्यटकीय कृयाकलापको विस्तार तथा अभिवृद्धि गर्ने र त्यसका लागि नयाँ पर्यटनस्थलको खोजी, पहिचान, पर्यटन पूर्वाधार विकास, पर्यटकलाई उपलव्ध गराउने सेवाको गुणस्तरमा बृद्धि, सहज पहुँच, सुरक्षित गन्तव्य, बसाईंको अवधि लम्ब्याउने जस्ता विविध पक्षलाई पर्यटन नीतिले सम्बोधन गर्नु आवश्यक छ । विदेशी मुद्राको आर्जन, रोजगारीका अवसरको वृद्धि सँगसँगै जनताको जीवनस्तरमा सुधार गरी पर्यटनलाई गरीबी निवारण र नयाँ आर्थिक विकाससँग आवद्ध गरी पर्यटन विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ । पर्यटन सेवाको क्षेत्रलाई संख्यात्मक एवं गुणात्मक वृद्धि गर्ने काम सरकारी क्षेत्रबाट मात्र संभव नभएकोले सार्वजनिक, सामुदायिक तथा निजी क्षेत्र समेतको संयुक्त साझेदारीमा पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्नु आवश्यक छ । यिनै पृष्ठभूमिमा पर्यटन प्रवर्द्धनलाई नयाँ उचाईमा पुऱ्याई आर्थिक परिवर्तनको आधारशिला तयार गर्न साविकको नीतिलाई परिमार्जन गरी नयाँ पर्यटन नीति ल्याउनु परेको हो ।

५. नयाँ नीतिको अपेक्षा

विश्व पर्यटन मानचित्रमा नेपाललाई आकर्षक, रमणीय र सुरक्षित गन्तव्य स्थलको रुपमा परिचय गराउदै, पर्यटन क्षेत्रका हवाई, होटल, ट्राभल तथा टूर जस्ता विविध प्रकारका गतिविधि र व्यवसायमा बृद्धिभई सर्वसाधारणको जीविकोपार्जनका लागि रोजगारीका अवसर लगायत उत्पादनशीलता, जनताको जीवनस्तर र आर्थिक बृद्धि दर सँगसँगै राजस्वमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा प्रस्तुत नीतिले लिएको छ । यसबाट विशेष गरी ग्रामीण पर्यटन क्षेत्रमा स्थानीय समुदायको स्वामित्व र गुणस्तरीय सेवाको प्रतिस्पर्धामा विकास हुन जानेछ । साथै विद्यमान पर्यटकीय क्षेत्रहरुका पूर्वाधार सञ्चालनमा सुधार आउनुका साथै नयाँ पर्यटकीय सम्भावना भएका क्षेत्रमा पूर्वाधार विकासतर्फ लगानी प्रबर्द्धन गर्न प्रोत्साहन मिल्नेछ । पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा स्थापित सामाजिक, सांस्कृतिक परम्परालाई अन्य देशका पर्यटक मार्फत बजारीकरणको अवसर प्राप्त भई अन्य देशका राम्रा पक्ष सिक्ने अवसर प्राप्त हुन सक्नेछ भने विभिन्न क्षेत्रका सांस्कृतिक, प्राकृतिक, पुरातात्विक एवं जैविक सम्पदाहरुको संरक्षण र प्रचारप्रसारबाट नेपालका विशेषताहरु विश्वमा फैलाउन सहज हुन गई यस क्षेत्रमा थप प्रोत्साहन समेत मिल्न सक्नेछ ।

६. **दीर्घकालीन दृष्टिकोण** (Vision) **तथा लक्ष्य** (Goal)

(क) **दीर्घकालीन दृष्टिकोण**: नेपालका प्राकृतिक, सांस्कृतिक, जैविक एवं मानवनिर्मित सम्पदाहरुको संरक्षण तथा प्रबर्द्धन गर्दै नेपाललाई विश्व मानचित्रमा आकर्षक, रमणीय र सुरक्षित गन्तव्यस्थलको रुपमा विकास गर्नु पर्यटन क्षेत्रको दीर्घकालीन दृष्टिकोण (Vision) हुनेछ ।

(ख) **लक्ष्य** : राष्ट्रिय सम्पदाहरुलाई दिगो उपयोगको माध्यमबाट पर्यटकीय कृयाकलापमा प्रयोग गरी राष्ट्रिय आयमा पर्यटन क्षेत्रको उल्लेख्य मात्रमा बृद्धि गराई जनताको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनु पर्यटन क्षेत्रको लक्ष्य (Goal) हुनेछ ।

७. **उद्देश्यहरु (Objectives)**

पर्यटन नीतिका उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम हुनेछन् :-

(क) पर्यटन क्षेत्रको विविधीकरण र विस्तारद्वारा सर्वसाधारण नागरिकमा स्वरोजगारको सिर्जना गरी पर्या-पर्यटन र ग्रामीण पर्यटनलाई गरिबी निबारणसँग आवद्ध गरी उनीहरूको जीवनस्तरमा सुधार गर्न पर्यटन उद्योगको प्रवर्द्धन गरी यसलाई राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको प्रमुख आधारको रुपमा विकास गर्ने,

(ख) देशका मूर्त-अमूर्त प्राकृतिक, सांस्कृतिक, जैविक तथा मानव निर्मित सम्पदाहरुको खोज, संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं विकास गरी नेपाललाई पर्यटकीय दृष्टिले आकर्षक र प्रमुख गन्तव्य स्थलको रुपमा विकास गर्ने,

(ग) सुलभ, सुरक्षित, भरपर्दो र नियमित हवाई तथा स्थल यातायातको माध्यमद्वारा पर्यटन क्षेत्रको विकास, विस्तार र प्रबर्द्धन गर्ने,

(घ) पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास र निर्माणको क्रममा प्राकृतिक स्रोत र साधनको उपयोग गर्दा वातावरण संरक्षण गर्दै त्यस्ता श्रोत र साधनको दिगो रुपमा उपयोग गर्ने ।

८. **नीतिहरु** (Policies)

पर्यटन विकासका नीतिहरु देहाय बमोजिम हुनेछन्:-

(क) पर्यटन उद्योगको विकास एवं विस्तारकोलागि क्षेत्रगत विकासका अवधारणा सहित गुरु योजना तर्जुमा गरी त्यसलाई आवधिक योजना तथा वार्षिक कार्यक्रममा समावेश गरी प्रवर्द्धन गरिनेछ, ।

(ख) ग्रामिण पर्यटनलाई पर्यटन व्यवसायको उपक्षेत्रको रुपमा अघि बढाइनेछ । मुलुकको विकास प्रक्रियामा समेट्न नसकिएका महिला, मधेशी, आदिवासी जनजाती लगायतका विपन्न समूह समेतमा पर्यटन व्यवसायबाट प्राप्त लाभको बाँडफाँड गर्न समावेसी र सहकारीको माध्यमबाट उपयुक्त संरचनाको निर्माण र विकास गरिनेछ ।

(ग) आन्तरिक पर्यटनलाई पर्यटन व्यवसायको उपक्षेत्रको रुपमा अघि बढाइनेछ,

(घ) पर्यटन उद्योगले उपलब्ध गराउने सेवाको प्रकृतिका आधारमा पर्यटन उद्योगलाई विशिष्टीकृत रुपमा विभाजन गरिनेछ र पर्यटन उद्योगले उपलब्ध गराउने सेवाको क्षमताको आधारमा ठूला, मझौला र साना उद्योगमा वर्गीकरण गरिनेछ ।

(ङ) ठूला प्रकृतिका पर्यटन उद्योगमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय लगानीकर्ता मार्फत सार्वजनिक तथा निजी साझेदारीमा र मझौला र साना प्रकृतिका पर्यटन उद्योगमा राष्ट्रिय लगानीकर्तालाई प्राथमिकताको आधारमा लगानी खुला गरिनेछ । पर्यटन पूर्वाधार विकासकोलागि निर्माण, स्वामित्व, संचालन र हस्तान्तरण सम्बन्धी कानूनी अवधारणा र प्रकृया (BOOT) मोडेलमा सञ्चालन गरिनेछ ।

(च) पर्यटन क्षेत्रको पूर्वाधार विकासमा अहं भूमिका खेल्ने हवाई सेवालाई सुरक्षित नियमित र भरपर्दो बनाइनेछ ।

(छ) पर्यटन क्षेत्रको विकासमा सरकारको भूमिका ठूला पूर्वाधार निर्माण र पर्यटन सेवा वा वस्तुको विकास एवं विस्तारमा सहजकर्ता, नियमनकर्ता, समन्वयकर्ता र उत्प्रेरकको रुपमा रहने गरी यस क्षेत्रमा निजीक्षेत्रको भूमिकालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(ज) पर्यटन सेवाको सँख्यात्मक तथा गुणात्मक अभिवृद्धिकालागि मानव संसाधनको विकास तथा व्यवस्थापन, गुरुयोजना तर्जुमा र कार्यान्वयन, तथ्याङ्क संकलन र प्रयोग जस्ता कार्यक्रम निजी क्षेत्रसंगको समन्वयमा संचालन गरिनेछ ।

(झ) पर्यटकीय पूर्वाधारको विकास, निर्माण र संचालनमा वातावरण संरक्षणको पक्षलाई प्राथमिकता दिई कार्यान्वयन पक्षलाई प्रभावकारी बनाईनेछ ।

(ञ) पर्यटकीय व्यवसायको बजारीकरण गर्न आधुनिक सूचना प्रविधिको उपयोग गरिनेछ ।

(ट) पर्यटकहरूको सुविधा तथा सुरक्षाकालागि आवश्यक प्रवन्ध मिलाईनेछ ।

(ठ) पर्यटन उद्योगलाई आधारभूत उद्योगका रुपमा स्थापना गर्न विविध प्रकारका सुविधा तथा सहुलियतहरु प्रदान गरिनेछ ।

(ड) पर्यटन उद्योगमा संलग्न उद्यमी तथा श्रमिक वीचको सम्बन्ध सुमधुर बनाइनेछ ।

(ढ) पर्यटनको विकास, विस्तार, प्रबर्द्धन र समन्वयकालागि पर्यटनसँग सम्बन्धित कानुनी, संस्थागत र प्रक्रियागत व्यवस्थामा सुधार गरिनेछ ।

(ण) पर्यटन व्यवसायसँग सम्बन्धित विविध गतिविधिको सञ्चालन र यसका पूर्वाधारको विकास, निर्माण तथा विस्तारमा सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायहरुसँग समन्वय गरी एकीकृत रुपमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

(त) पर्यटन नीतिको प्रभावकारी कार्यान्वयनकालागि अन्तर मन्त्रालय र सम्बद्ध निकाय वीच समन्वय कायम गर्न उच्चस्तरीय पर्यटन परिषद् र पर्यटन विकास समन्वय समिति गठन गरिनेछ ।

९. **कार्यनीतिहरू** :

पर्यटन नीति कार्यान्वयन गर्न देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः-

(क) **प्रवर्द्धनात्मक (नीति ८क. सँग सम्बन्धित)**

(१) नेपालमा बढी भन्दा बढी पर्यटक भित्र्याउन र सो क्रमलाई निरन्तरता दिन विविध प्रकारका आकर्षक कार्यक्रमको अतिरिक्त खास वर्ष वा अवधिलाई नेपाल भ्रमण वर्ष वा पर्यटन वर्षको रुपमा प्रस्तुत गरिनेछ ।

(२) नेपालको पर्यटनलाई सबै मौसम अनुकूल (All Seasons) बनाउन बेमौसममा नेपाल आउन चाहने पर्यटक र पर्यटक ओसार पसार गर्ने वायुसेवालाई विशेष सुविधा दिईने छ ।

(३) पर्यटन क्षेत्रको अन्तर्राष्ट्रिय बजार अध्ययन गरी पर्यटकको स्तर अनुसार विभिन्न समूहमा विभाजन गरी लक्षित समूह अनुकूल नेपाल प्रवेश देखि बाहिरिदा सम्मको पूर्ण प्याकेज कार्यक्रम तयार गर्न र प्रस्तुत गर्न पर्यटन व्यवसायीलाई प्रोत्साहन दिईनेछ ।

(४) पर्यटन व्यवसायी (विशेषतः ट्राभल र ट्रेकिङ एजेन्सी तथा होटलहरू) बीच स्वस्थ प्रतिस्पर्धा तथा सहकार्यमा अभिवृद्ध गर्न समन्वयकारी भूमिका निर्वाह गरिनेछ ।

(५) लक्षित पर्यटकीय श्रोत वा उद्‌गम मुलुकहरूसँग हवाई सेवा सम्झौता गर्दा एक आपसमा पर्यटन प्रवर्द्धनमा सहयोग हुने प्रावधान समावेश गरिनेछ ।

(६) पारस्परिक लाभमा आधारित पर्यटन गतिविधिहरू बृद्धि गर्न खास गरेर हवाई सम्पर्क भएका र पर्यटक उद्‌गम हुने देशहरूसँग द्विपक्षीय पर्यटन सम्झौताहरू गरिनेछ ।

(७) पर्यटन व्यवसायी र विमान सेवा सञ्चालकहरु वीच सहकार्य र समन्वय गर्न प्रोत्साहन दिइनेछ ।

(८) नेपाल आउने पर्यटकको परम्परागत बजारका अतिरिक्त छिमेकी मित्रराष्ट्रहरू, दक्षिण एशियाली क्षेत्रीय सहयोग संगठन (SAARC) तथा Bay of Bengal Initiative for Multisectoral Technical and Economic Co-operation (BIMSTEC) का सदस्य मुलुकहरू तथा छोटो दूरीको यात्रा एवं हवाई तथा स्थल यातायातले जोडिएका स्थानका पर्यटकलाई आकर्षित गर्न विभिन्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गरिनेछ ।

(९) विश्व पर्यटन बजारमा नेपालको छवि स्थापित गर्न नेपाललाई समष्टिगत एवं पर्यटकीय सम्पदा र पर्यटकीयस्थल अनुरुप उचित तवरले "ब्रान्डिङ्ग" गर्दै लगिनेछ ।

(१०) पर्यटन र सोसँग सम्बन्धित पूर्वाधारहरूको विकास, विस्तार र सुधारका लागि तथा अन्य गरीबमूखी ग्रामीण तथा पर्या-पर्यटनसित सम्बन्धित कार्यक्रमहरूका लागि द्विपक्षीय तथा बहुपक्षीय बैदेशिक सहायता परिचालन गरिनेछ । यस प्रकृयाद्वारा जनचेतना, मानव संसाधन विकास तथा तालीमजस्ता कार्यक्रमका लागि स्थानीय निकाय, गैर सरकारी संघ संस्थालाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(११) पर्यटन उद्योगको विकासमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न द्विपक्षीय एवं बहुपक्षीय सहायता परिचालन गरिनेछ ।

(१२) विश्व पर्यटन संगठन, संयुक्त राष्ट्र संघीय विकास कार्यक्रम, एशियाली विकास बैंक, विश्व बैंक जस्ता बहुपक्षीय विकास साझेदारहरूलाई पर्यटन पूर्बाधार विकासका साथै स्थानीय जनताको जीवनस्तर सुधार हुने क्षेत्रमा लगानी बढाउन अभिप्रेरित गरिनेछ ।

(१३) नेपालका विभिन्न हिमाल आरोहण गरी ख्याति कमाएका बिदेशी व्यक्तिहरू, नेपालको बारेमा सकारात्मक सोंचाई राख्ने अन्तर्राष्ट्रिय ख्यातिप्राप्त व्यक्तिहरू, नेपाललाई माया गर्ने अन्य क्षेत्रका बिदेशी प्रतिष्ठित महानुभावहरूलाई नेपालका साथी (Friends of Nepal) का रूपमा मान्यता प्रदान गरी मौखिक प्रबर्द्धन (Words of Mouth) बाट प्रचारप्रसारमा उनीहरुको सहयोग लिइनेछ । नेपालका साथीलाई पर्यटन प्रबर्द्धनको सिलसिलामा नेपाल आउँदा भिसा शुल्कमा सहुलियत दिने

व्यवस्था मिलाइनेछ । ख्यातिप्राप्त नेपालीलाई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा पर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने कार्यमा सहभागी गराइनेछ ।

(१४) नेपाल भ्रमणमा आउने पर्यटक संख्या बृद्धिमा ठोस योगदान पुऱ्याउने स्वदेशी तथा विदेशी व्यक्ति वा संस्थालाई राष्ट्रियस्तरको आकर्षक सम्मान वा सहुलियतयुक्त प्याकेजको व्यवस्था गरिनेछ ।

(१५) बिदेशी मुलुकमा बसोबास गरेका गैरआवासीय नेपाली र उनीहरूको सँस्थालाइ नेपालको पर्यटन प्रबर्द्धन र प्रचारप्रसारमा उपयोग गरिनेछ । बढी पर्यटक नेपाल पठाउने, पर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने र पर्यटनका क्षेत्रमा लगानी बढाउन योगदान पुऱ्याउने सँस्था तथा गैरआवासीय नेपालीलाई प्रोत्साहन स्वरुप पुरस्कृत र सम्मान गरिनेछ ।

(१६) नेपाल आउने पर्यटकहरुलाई सरल ढंगले भिषा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । SAARC तथा BIMSTEC राष्ट्रका नागरिकहरुका सम्बन्धमा सदस्य राष्ट्रहरु बीचको पारस्परिकताका आधारमा भिसा सम्बन्धी विशेष व्यवस्था गरिने छ ।

(१७) नेपाल प्रवेश गर्ने पर्यटकहरुका लागि नेपालको प्रवेश विन्दुमानै भिसा प्रदान गर्ने व्यवस्थालाई प्रभावकारी बनाईनेछ ।

(१८) अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलमा प्रवेश र प्रस्थानको प्रक्रियालाई सरल र व्यवस्थित गरिनेछ ।

(१९) नेपालभित्र पर्यटन उद्योगमा एकैपटक निश्चित रकम लगानी गर्ने बिदेशी लगानीकर्ता र आश्रित परिवारलाई लगानी कायम रहेसम्म सम्मान स्वरुप आवासीय भिसा दिने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(२०) पर्यटकीय उद्गम मुलुकका ज्येष्ठ नागरिक तथा परिवारलाई निश्चित विदेशी मुद्रा बैंकमार्फत् ल्याउने गरी नेपालमा नै लामो अवधि बस्न आवासीय भिसा दिन सक्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(२१) पर्यटन बजारको विद्यमान अवस्था, प्रगति र भविष्यको संभाव्यता समेतको अध्ययन अनुसन्धान गरी पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न नेपाल पर्यटन बोर्डलाई दिशा निर्देश गरिनेछ ।

(२२) पर्यटन गतिविधिहरू बारे जनचेतना जगाउन विभिन्न स्थानमा महोत्सव, मेला, अन्तरक्रिया जस्ता कार्यक्रमहरू जनस्तरमा सन्चालन गरिनेछ । स्थानीय निकाय एवं स्थानीयस्तरको अग्रसरता र आयोजनामा हुने यस्ता कार्यक्रमहरूमा प्राबिधिक सहयोग गर्ने र नियमितरुपमा क्यालेण्डरमा समावेश गरी अन्य प्रबर्द्धन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने नीति लिइने छ ।

(२३) राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाहरूलाई पर्यटन सम्बन्धी जनचेतना अभिबृद्धि र सामाजिक परिचालनका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(ख) **<u>ग्रामिण पर्यटन (नीति ८ख. सँग सम्बन्धित)</u>**: ग्रामिण पर्यटन उद्योग प्रवर्द्धनका लागि देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः-

(१) ग्रामीण पर्यटनलाई गरीबी निबारणसँग आवद्ध गरी प्रभावकारी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

(२) उच्च आय वर्गका पर्यटकलाई ग्रामीण पर्यटन तर्फ आकर्षित गराउन पर्यटन व्यवसायीलाई प्रोत्साहन दिइनेछ ।

(३) राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु तर्फ आकर्षित पर्यटकलाई पर्या-पर्यटन, ग्रामीण पर्यटनसँग आवद्ध गराउनका लागि आवश्यक प्याकेज बनाउन पर्यटन व्यवसायीलाई प्रोत्साहन दिइनेछ ।

(४) ग्रामीण क्षेत्रका स्थानीय जनसमुदायमा स्वरोजगारका अवसर सिर्जना हुने तथा आम्दानी वृद्धिको माध्यमबाट जिवनस्तरमा सुधार ल्याउने प्रकृतिका ग्रामिण पर्यटन पूर्वाधारको दिगो विकास गरिनेछ ।

(५) स्थानीय उत्पादनलाई पर्यटन प्रबर्द्धनसँग आबद्ध गरी पर्यटनबाट प्राप्त लाभ स्थानीय समुदायसम्म पुऱ्याउने नीति लिइनेछ ।

(६) ग्रामीण पर्यटनको माध्यमबाट विपन्न, महिला, मधेशी, आदिवासी जनजाती र हालसम्म समेट्न नसकिएका समूहको समेत संलग्नता रहने गरी पर्यटन व्यवसायबाट प्राप्त हुने लाभलाई समुदायको पहुँचभित्र ल्याउने संरचनाको निर्माण र विकास गरिनेछ ।

(७) महिलाको नेतृत्वमा वा महिला समूहद्वारा संचालन गरिने पर्यटकीय कृयाकलापहरुमा विशेष प्रोत्साहन सहित प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

(८) स्थापित पर्यटकीय सम्पदाका साथै ग्रामीण क्षेत्रमा विकास गरिएका नयाँ पर्यटकीय सम्पदालाई समेत उच्च प्राथमिकता दिई प्रचार प्रसार गरिनेछ ।

(९) ग्रामीण क्षेत्रका पर्यटक स्थलबाट भएको आम्दानीको निश्चित हिस्सा स्थानीय स्तरमा पर्यटन पूर्वाधार, वातावरण संरक्षण लगायत सामाजिक क्षेत्रमा खर्च गरिनेछ ।

(१०) स्थानीय समुदायहरुद्वारा उत्पादित मौलिक र परम्परागत हस्तकला तथा अन्य उपहार सामग्रीको विक्री वितरणको लागि बजार व्यवस्थापनको उचित प्रबन्ध मिलाइनेछ ।

(११) विभिन्न क्षेत्रमा भएका पर्यटकीय सम्पदाहरूको छुट्टा छुट्टै विशिष्ट पहिचान बनाई "एक स्थान एक पहिचानको" नीति अवलम्बन गरिनेछ ।

(१२) नेपालका पर्यटकीय सम्भाव्य गाउँहरूलाई स्थानीय जनसहभागिता समेतका आधारमा ग्रामीण पर्यटनस्थलका रूपमा विकास गरिनेछ ।

(१३) नेपालका पर्यटकीय गाउँको छनौट तथा विकास गरी पर्यटकहरुकालागि खास अवधिको Home Stay Village Tourism कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(१४) पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण पर्यटक स्थलको खोजी, पूर्वाधारको निर्माण, विकास र सञ्चालन गर्न विविध कृयाकलाप र गतिविधि अपनाइने छ ।

(१५) स्थानीय स्तरमा मौलिक आकर्षण भएका सम्भाव्य गाउँहरूमध्ये प्रत्येक वर्ष कम्तीमा एक गाउँलाई पर्यटन गाउँका रूपमा विकास र प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

(१६) पर्यटनलाई गाउँ गाउँसम्म बिस्तार गरी स्थानीय बिपन्न परिवार, पिछडिएका बर्ग, महिला तथा बेरोजगार एवं अर्द्ध बेरोजगारहरूलाई प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने कृयाकलापहरु संचालन गरिनेछ ।

(१७) स्थानीयस्तरका कार्यगत समूह र सामुदायिक संस्थाहरू मार्फत सामाजिक परिचालन गर्नुका अतिरिक्त पूर्वाधार निर्माणका लागि स्थानीय निकाय एवं नेपाल सरकारबाट वित्तीय श्रोत परिचालन गरिनेछ ।

(१८) पर्यटनको महत्व र त्यसबाट प्राप्त हुने लाभका विषयमा आम जनमानससममा चेतना जगाउन श्रव्यदृष्य लगायत अन्य उपयुक्त माध्यमबाट जनचेतनामूलक कार्यक्रम सन्चालन गरिनेछ ।

(१९) समुदायमा आधारित पर्यटन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न स्थानीय निकाय, निजी स्रोत र गैर सरकारी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरी पर्यटकीय क्रियाकलापलाई ग्रामीण गरिबी निवारणसँग आवद्ध गरिनेछ ।

(२०) समुदायमा स्थापित आदिवासी जनजातिको परम्परागत ज्ञान (Traditional Knowledge) मा आधारित सम्पदाहरुको संरक्षण गरी पर्यटन विकास एवं प्रवर्द्धनमा आवद्ध गराईनेछ ।

(ग) **<u>आन्तरिक पर्यटन (नीति ८ग. सँग सम्बन्धित)</u>**

(१) आन्तरिक पर्यटनको विकास र विस्तारमा जोड दिइनेछ ।

(२) मुलुकको एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा यात्रा गर्ने नेपाली नागरिकलाई पनि आन्तरिक पर्यटकको रुपमा मान्यता दिइनेछ ।

(३) हिमाल, पहाड र तराईका विभिन्न पर्यटकीय स्थलहरूमा नेपाली पर्यटकहरूलाई भ्रमण गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(४) आन्तरिक पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्न निजी क्षेत्रको समन्वयमा पर्यटकीय प्याकेजहरूको विकास गरी कर्मचारीहरुलाई यात्रा उत्प्रेरणा विदा (Travel Incentive Leaves), शैक्षिक भ्रमण र अध्ययन अवलोकन भ्रमणको व्यवस्थाको लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(५) सबै क्षेत्रमा काम गर्ने जनशक्तिलाई आन्तरिक पर्यटनतर्फ आकर्षित गर्न निश्चित सहुलियतयुक्त बिदासहितको स्थानीय भ्रमण प्रोत्साहन कार्यक्रम (Local Travel Concessions) लागू गरिनेछ ।

(घ) **<u>पर्यटन विविधिकरण, विस्तार र विकास (नीतिको ८घ.र ८ङ सँग सम्बन्धित)</u>** पर्यटन व्यवसायलाई देहाय बमोजिमका गतिविधिहरूको आधारमा विविधीकरण, विस्तार र विकास गरिनेछः-

(१) **<u>व्यावसायिक पर्यटन</u>**

(क) सभासम्मेलन, व्यापार-मेला, सांस्कृतिक महोत्सव र रचनात्मक एवं प्रबर्द्धनात्मक पर्यटक गतिविधिको माध्यमबाट नेपालमा व्यावसायिक कृयाकलाप आयोजना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(ख) अन्तर्राष्ट्रिय संघ संगठनका विभिन्न तहका कार्यालयको स्थापना, त्यस्ता संघ सँगठनको बैठक, भेला, सभासम्मेलन नेपालमा गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(२) **<u>पर्वतारोहण</u>**

(क) पर्वतारोहणलाई बढी व्यवस्थित र वातावरणमैत्री तुल्याई नेपाललाई पर्वतारोहणका क्षेत्रमा एउटा उत्कृष्ट गन्तव्यस्थलको रुपमा विकास गरिनेछ ।

(ख) पर्वतारोहणका दृष्टिले पहुँच नपुगेका सम्भाव्य क्षेत्रमा पर्वतारोहण शुल्क केही समयका लागि मिनाहा दिईनेछ ।

(ग) नेपालका हिमचुलीहरू आरोहणका लागि क्रमशः खुला गर्दै लगिनेछ ।

(घ) निश्चित उचाइभन्दा मुनिका र प्राविधिक दृष्टिकोणले आरोहणका लागि सरल मानिएका हिम चुलीहरूलाई पदयात्रा चुली (Trekking Peaks) का रुपमा प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

(३) **<u>पदयात्रा पर्यटन</u>**

(क) नेपालको पदयात्रा पर्यटनलाई विश्वको एउटा उत्कृष्ट पर्यटकीय सम्पदाको रुपमा बढी सुरक्षित, भरपर्दो र आकर्षक बनाईनेछ ।

(ख) पदयात्रा सम्बन्धी नीतिगत तथा अन्य व्यवस्थापकीय कार्य पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयको कार्यक्षेत्रभित्र समावेश गरिनेछ ।

(ग) पदयात्रा पर्यटनमा उच्च आय वर्गका पर्यटकको आकर्षणमा वृद्धि गराउन हाल संचालनमा रहेका क्षेत्रलाई अझ बढी व्यवस्थित गरिनेछ ।

(घ) पदयात्राकालागि नयाँ रुटहरुको खोजी र विकास गरिनेछ र यसकालागि सरकारी लगानीमा प्राथमिकता दिइनेछ ।

(ङ) पदयात्रा पर्यटनलाई बढी सुरक्षित, भरपर्दो र आकर्षक बनाउन आवास व्यवस्था, सुरक्षा लगायतका क्षेत्रमा भएका विद्यमान प्रयासलाई स्थानीय समुदायको सहभागितामा अझ बढी प्रभावकारी बनाइनेछ ।

(च) पर्यटकीय पूर्वाधार र आवास जस्ता सेवा सुविधाहरू उपलब्ध नभएका वा अपुग भएका प्राकृतिक तथा वातावरणीय दृष्टिकोणले विशेष महत्व राख्ने तथा सुरक्षाका दृष्टिकोणले संवेदनशील मानिएका स्थलहरूलाई निर्देशित पदयात्रा क्षेत्रका रूपमा कायमै राख्ने नीति लिइने छ । यसका लागि निश्चित संख्यामा समूहयात्रा गर्ने पर्यटकहरूलाई पदयात्रा अनुमतिको आधारमा ट्रेकिङ्ग एजेन्सी मार्फत मात्र यात्रा गर्न दिने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(छ) निर्देशित पदयात्रा क्षेत्र बाहेक बाँकी पदयात्रा क्षेत्रहरूलाई साधारण पदयात्रा क्षेत्रको रुपमा तोकी त्यस्ता क्षेत्रहरुमा व्यक्तिगत वा सामुहिक रूपमा पदयात्रा गर्न पाउने व्यवस्था गरिनेछ ।

(ज) पदयात्रा पर्यटनमा संलग्न कामदारलाई पर्यटकस्थलमा न्यूनतम आधारभूत सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउने तर्फ समन्वय गरिनेछ ।

(४) **<u>जलयात्रा</u>**

(क) जलयात्रालाई बढी व्यवस्थित, व्यावसायिक र वातावरण मैत्री तुल्याई नेपाललाई एउटा आकर्षक जलयात्रा गन्तब्यको क्षेत्रका रुपमा विकास र विस्तार गरिनेछ ।

(ख) जलयात्राका लागि सम्भाब्य नदी तथा नदीखण्डहरुलाई क्रमशः खुला गर्दै लैजाने नीति लिइनेछ ।

(ग) इजाजतप्राप्त जलयात्रा व्यवसायी मार्फत तोकिएका नदीमा मात्र जलयात्रा गतिविधि सञ्चालन गर्न पाउने गरी कानुनी ब्यबस्था मिलाइनेछ ।

(घ) जलयात्रा क्रियाकलापलाई सुरक्षित र भरपर्दो बनाउनुकासाथै निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरी आपतकालीन *उद्धार र सुरक्षाको* लागि उपयुक्त संयन्त्र बनाइनेछ ।

(५) **<u>साहसिक पर्यटन</u>**

जल, स्थल र वायुमा आधारित मनोरञ्जनपूर्ण क्यान्योनिङ, ऱ्याफ्टिङ, बन्जीजम्पिङ्ग, प्याराग्लाइडिङ, स्किइङ, Sky diving, Heli Skii जस्ता साहसिक पर्यटन क्रियाकलापहरू देशका विभिन्न क्षेत्रमा सन्चालन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । साहसिक क्रियाकलापमा सुरक्षित र सम्भव देखिएका नदी, पहाड तथा हिमशिखरहरूको उपयोग गरिनेछ । साहसिक क्रियाकलापमा संलग्न हुनेहरुको वीमा लगायत भौतिक तथा वित्तीय सुरक्षाका उपायहरुको अवलम्बन सम्बन्धित व्यवसायीले गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

(६) **<u>साँस्कृतिक पर्यटन</u>**:

विभिन्न जातजातिहरूका मौलिक संस्कृतिलाई समेटी सांस्कृतिक पर्यटनलाई जोड दिने क्रियाकलापहरुको सञ्चालनमा स्थानीय निकाय र जनसमुदायलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(७) **<u>धार्मिक पर्यटन</u>**

(क) नेपालका धार्मिक पर्यटकीय गन्तव्यलाई आध्यात्मिक एवं तीर्थाटनको केन्द्रको रुपमा विकास गरी त्यसमा नियमन गरिनेछ ।

(ख) भगवान् गौतम बुद्धको पवित्र जन्मस्थल लुम्बिनीलाई बौद्ध धर्म, दर्शन एवं अन्तर्राष्ट्रिय शान्ति र आध्यात्मिक शान्ति केन्द्रको रूपमा विकास गरी बिश्वव्यापी प्रबर्द्धन गरिनेछ । बुद्धको जीवनीसँग सम्बन्धित लुम्बिनी आसपासका क्षेत्रहरू (तिलौराकोट, रामग्राम, देवदह,

कोटीहवा, निग्लिहवा, सगरहवा, अरौराकोट, कुदान, सिसानिया) लाई बौद्ध उपपरिपथ (Buddist Sub-Circuit) का रूपमा एकीकृत विकास एवं प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

(ग) प्रमुख धार्मिक क्षेत्रहरूको प्रवर्द्धन गर्नुका साथै विभिन्न धर्मावलम्बीहरूका धार्मिक एवं पर्यटकीय दृष्टिले महत्वपूर्ण स्थलहरूको पहिचान गरी धार्मिक पर्यटनको विकास एवं विस्तार गरिनेछ ।

(८) **खेलकूद पर्यटन**

पर्यटन प्रबर्द्धनको लागि उच्च आय बर्गका पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्न गल्फ, हात्ती पोलो, क्रिकेट, फुटबल, आदिको समन्वयात्मक ढंगले प्रबर्द्धन तथा आयोजना गरिनेछ ।

(९) **क्यासिनो**

उच्च आय बर्गका पर्यटकहरूलाई आकर्षित गर्न क्यासिनोलाई मर्यादित रुपमा सञ्चालन गराईनेछ ।

(१०) **चलचित्र पर्यटन**

नेपालमा चलचित्र छायाँकनका लागि आउने बिदेशी चलचित्र निर्माताहरुलाई एकद्वार प्रणालीबाट सेवा उपलब्ध गराई चलचित्र पर्यटनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(११) **शैक्षिक पर्यटन** :

(क) गुणस्तरीय शैक्षिक प्रतिष्ठानलाई बजारीकरण गरी बिदेशी विद्यार्थीलाई तालीम तथा अध्ययनको अवसर प्रदान गरी विविध क्षेत्रमा तालिम तथा अध्ययन भ्रमणमा प्रोत्साहन दिईनेछ ।

(१२) **स्वास्थ्य पर्यटन**

(क) होमियोप्याथी, आध्यात्मिक साधना, ध्यान, योगसाधना एवं प्राकृतिक उपचार केन्द्रको रूपमा नेपाललाई विकास र प्रबर्द्धन गर्दै आयुर्वेद जस्ता परम्परागत उपचार पद्धतिको प्रचार प्रसारका साथै निजी क्षेत्रको सहभागितामा पर्यटक आवास गृहको विकास गर्ने विषयमा आवश्यक अध्ययन गरी सोका आधारमा पूर्वाधारको विकास गरी स्वास्थ्य केन्द्रसँगै जोडिएका अन्य सम्बन्धित केन्द्रहरुको विकास कार्यक्रम अगाडि बढाइनेछ ।

(ख) स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा विकास भएका कम लागतको उपचारको उपयोगको वारेमा विशेष रुपमा प्रचार प्रसार गरिनेछ ।

(ग) स्वास्थ्योपचार पश्चात आराम प्राप्तिका लागि नेपालका अनुपम प्राकृतिक स्थलमा बसाईको महत्व वारे विशेष रुपमा प्रचार प्रसार गरी यस सम्बन्धी पूर्वाधार विकासमा निजी क्षेत्रलाई सहभागी गराइनेछ ।

(१३) **कृषि पर्यटन**:

(क) पर्यटकीय क्षेत्र तथा पर्यटकीय मार्गमा स्थानीय कृषिक्षेत्रबाट उत्पादित कृषिजन्य उपजको प्रयोग बढाउनकालागि कृषि मन्त्रालयसँग समन्वय गरी त्यस्ता ठाउँहरूमा कृषिजन्य उत्पादन बढाउने कार्यक्रम ल्याईनेछ । यस्तै खास किसिमका वस्तु उत्पादन हुने क्षेत्रमा "एक गाउँ एक उत्पादन"(One Village One Product) कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

(ख) देशका विभिन्न भागमा बनेका ग्रामीण कृषि सडक मध्ये सम्भाव्य सडकलाई विशेषतः साईकल चढने यात्रुकोलागि प्रयोग हुन सक्ने गरी पर्यटन मार्गको रुपमा विकास गरिनेछ ।

(ङ) **हवाई सेवाको विकास (नीति ८च. सँग सम्बन्धित)**

(१) पर्यटन क्षेत्रको पूर्वाधार विकासमा अहं भूमिका खेल्ने हवाई सेवालाई व्यापक र सरल बनाउन दोस्रो अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल तथा क्षेत्रीय अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलहरुको विकास र संचालन गरी अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा पहुँच बढाइनेछ ।

(२) नेपालमा बढीभन्दा बढी पर्यटक भित्र्याउन सहयोग पुऱ्याउने राष्ट्रिय ध्वजावाहक नेपाल वायुसेवा निगमको सेवा विस्तार गरी निगमको सेवालाई बढी भरपर्दो, नियमित र प्रभावकारी बनाइनेछ ।

(३) नेपालमा बढीभन्दा बढी पर्यटक भित्र्याउन सहयोग पुऱ्याउने मित्रराष्ट्रसँग हवाई सेवा सम्झौताको विस्तार र विकास गरिनेछ ।

(४) राष्ट्रिय ध्वजावाहक नेपाल वायुसेवा निगमलाई सार्वजनिक तथा निजी साझेदारीको अवधारणा अनुसार सञ्चालन गरिनेछ ।

(च) **सरकारी र निजीक्षेत्रको भूमिका (नीति ८छ. सँग सम्बन्धित)**

(१) पर्यटन प्रबर्द्धनको क्षेत्रमा सरकारले सहजकर्ता, नियमनकर्ता, समन्वयकर्ता र उत्प्रेरकको भूमिका खेल्नेछ । सरकारको भूमिकालाई मूलतः पर्यटकीय पूर्वाधार, जनशक्ति विकास, सुरक्षा, उद्धार, अध्ययन-अनुसन्धान, बैदेशिक समन्वय जस्ता कार्यमा बढी केन्द्रित गरिनेछ ।

(२) पर्यटन प्रबर्द्धन सम्बन्धी कार्यक्रमहरू निजी क्षेत्रको सहभागितामा नेपाल पर्यटन बोर्ड तथा अन्य निकाय मार्फत सञ्चालन गरिनेछ ।

(३) पर्यटनसँग सम्बन्धित नाफामूलक व्यवसायहरुको सञ्चालन र व्यवस्थापन निजी क्षेत्रबाटै हुने गरी व्यवसायिक वातावण सिर्जना गर्दै लगिनेछ ।

(छ) **मानव संसाधन विकास (नीति ८ज. सँग सम्बन्धित)**

(१) पर्यटन सेवामा गुणस्तर अभिबृद्धि गर्न सरकारी र निजी क्षेत्रमा स्थापित अध्ययन संस्थान वा तालिम केन्द्रबाट सन्चालन हुने पर्यटन सम्बद्ध अध्ययन तथा तालिम कार्यक्रमलाई समय सापेक्ष रुपमा गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाइनेछ ।

(२) स्वदेशी जनशक्तिलाई पर्यटन उद्योग व्यवसायमा बढी मात्रामा संलग्न गराउन प्राथमिकता दिने नीति लिइनेछ ।

(३) पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बन्धित मानव संशाधनको विकासमा जोड दिइनुका साथै यस क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको संलग्नतालाई बढावा दिइनेछ ।

(४) पर्यटन क्षेत्रको जनशक्ति उत्पादन गर्ने नेपाल पर्यटन तथा होटल व्यवस्थापन प्रतिष्ठान (NATHM) लाई छाता संगठनको रुपमा विकास गरी निजी क्षेत्रको संलग्नतामा प्रभावकारी जनशक्ति उत्पादन गर्ने नमूना केन्द्र (Center of Excellence) को रुपमा विकास गरी यस संस्थालाई छुट्टै ऐनद्वारा व्यवस्थित तथा आत्मनिर्भर बनाई पर्यटन सम्बन्धी जनशक्ति विकास कार्यक्रमको समन्वय, अनुगमन एवं नियमन गर्ने निकायको रुपमा विकास गरिनेछ ।

(५) पर्यटन सम्बन्धी उच्च तहको शैक्षिक उपाधिसहितको शिक्षाका साथै विभिन्न सीपमूलक अल्पकालीन र मध्यकालीन तालिमलाई माग अनुरूप विविधीकरण गरी मुलुकका दुर्गम एवं सम्भाव्य पर्यटकीय क्षेत्रहरुमा विस्तार गरिनेछ । यसरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा महिला, आदिवासी जनजाति, दलित, मधेशी लगायतका पिछडिएका वर्गलाई सहयोग पुग्ने किसिमका कार्यक्रमहरु लागू गरिनेछ ।

(६) पर्यटन क्षेत्रको जनशक्ति विकास गर्न विद्यालय तह देखिनै पर्यटन विषयलाई पाठ्यक्रममा समावेश गर्न समन्वय गरिनेछ ।

(ज) **पर्या-पर्यटन (वातावरण संरक्षण र दिगो उपयोग) (नीति ८झ. सँग सम्बन्धित)**

(१) सांस्कृतिक र प्राकृतिक सम्पदाको दिगो उपयोग गरिनेछ,

(२) पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण एवं क्रियाकलाप संचालनमा वातावरण संरक्षण पक्षलाई प्राथमिकता दिइनेछ,

(३) पर्या-पर्यटनलाई प्राथमिकता दिईनेछ,

(४) जलयात्रा सञ्चालनमा जलप्रदूषण लगायतका अन्य प्रदूषण सीमा निर्धारण गरी त्यसको अधीनमा सञ्चालन र नियमन गरिनेछ ।

(५) संरक्षित र आरक्षित क्षेत्रहरु एवं राष्ट्रिय निकुञ्जहरुमा पर्यटकहरुलाई आकर्षित गर्ने र तिनीहरुको व्यवस्थापन, संरक्षण, सञ्चालन र नियमनमा स्थानीय जनसहभागिताको बृद्धि गरिनेछ ।

(६) वातावरण मैत्री पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्ने व्यवसायीलाई प्रोत्साहित/पुरस्कृत गरिनेछ ।

(७) देशमा विद्यमान जैविक विविधता एवं वन्यजन्तु अवलोकनलाई पर्यटकीय उपजको रूपमा विकास, विस्तार र प्रबर्द्धन गरिनेछ ।

(८) राष्ट्रिय निकुन्ज तथा वन्यजन्तु तर्फ आकर्षित उच्च आय वर्गका पर्यटकलाई ग्रामीण पर्यटन तर्फ समेत आकर्षित गरिने उपायको अवलम्बन गरिनेछ,

(९) पदयात्रा मार्ग, आधार शिविर तथा हिमाललाई सफा र प्रदूषणमुक्त बनाउन सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्रबाट भएका प्रयासलाई प्रभावकारी र नियमित बनाइनेछ ।

(१०) पर्यटकीय कृयाकलापमा प्रयोग हुने हिमशिखरहरू, पदयात्रा क्षेत्रहरु तथा मार्गहरु र जलयात्रामा प्रयोग हुने नदीहरुको वातावरणीय स्वच्छता कायमै राखी दिगो व्यवस्थापन गर्न त्यस्ता

क्षेत्रकालागि छुट्टै फोहरमैला व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षणसम्बन्धी निर्देशिका तर्जुमा गरी लागू गरिनेछ ।

(११) महत्वपूर्ण भौतिक तथा जीवन्त सम्पदा र पुरातात्विक स्थलहरुको संरक्षण एवं विकास गरी पर्यटकीय प्रयोजनका लागि उपयोग गरिनेछ ।

(१२) स्थानीय स्तरका पर्यटकीय स्थलहरूका साथै अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदाहरुको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन कार्यमा स्थानीय निकायहरू, महिला, आदिवासी जनजाति, मधेसी, दलित, पिछडिएको क्षेत्र र स्थानीय समुदायलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

(१३) पर्यटन क्षेत्रलाई सघाउने धार्मिक, सांस्कृतिक एवं लोक परम्परा र स्थलहरूको पहिचान, संरक्षण र विकासमा स्थानीय निकाय र जनसहभागितामा जोड दिइने छ ।

(१४) स्थानीय निकायहरूसँगको संयोजनमा सम्पदा विकास व्यवस्थापन र प्रबर्द्धनका कार्यहरू गरिने छ । यसका लागि जिल्ला विकास समितिको अगुवाइमा जिल्लास्तरीय सम्पदा समन्वय समितिको व्यवस्था गर्न पहल गरिनेछ ।

(१५) सम्पदाको उपयोगवापत उठेको रोयल्टी/शुल्क मध्येबाट निश्चित प्रतिशत रकम सम्पदा संरक्षणमा खर्च गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(झ) **<u>सूचना प्रविधि तथा तथ्याङ्कको उपयोग (नीति ८त्र. सँग सम्बन्धित)</u>**

(१) विद्यमान पर्यटकीय स्थलहरूको बजारीकरण एवं नयाँ स्थानहरुको पहिचान गरी त्यसतर्फ पर्यटक आकर्षण गर्न पर्यटकीय क्षेत्रको नक्साङ्कन तथा आधुनिक सूचना प्रविधिको उपयोग गरी प्रचार प्रसार गरिनेछ ।

(२) नेपाल आउन चाहने विदेशी पर्यटकहरुका लागि हवाई टिकट, होटल, ट्राभल/टूर सम्बन्धी व्यवस्था एवं तत्सम्बन्धी सूचना Tour Operator मार्फत विदेशबाटै सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाउन संचार संजाल स्थापना गर्न प्राथमिकता दिइनेछ ।

(३) पर्यटन सम्बन्धी सूचनाहरु एकीकृत गरी Digital र अन्य तरिकाले उपलब्ध गराउन पर्यटन सूचना व्यवस्थापन प्रणाली अपनाइनेछ ।

(४) पर्यटकहरूको अभिलेख कम्प्युटराइज्ड गरी पर्यटकहरु सम्बन्धी सूचना एकीकृत गरिने छ । यस प्रयोजनकोलागि परिचयात्मक कार्ड उपयोग गर्ने तर्फ आवश्यक प्रवन्ध मिलाईनेछ ।

(५) पर्यटन क्षेत्रमा देखा परेका नवीनतम अवधारणा एवं मान्यता सम्बन्धी सूचना निरन्तर रुपमा संकलन, विश्लेषण र प्रवाह गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(६) पर्यटन सम्बन्धी बिद्यमान तथ्यांक संकलन तथा सूचना सम्प्रेषण व्यवस्थालाई सुदृढ तुल्याइनेछ ।

(७) स्थलमार्गबाट आउने भारतीय पर्यटकहरू तथा आन्तरिक पर्यटकहरूको तथ्यांक संकलन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

(८) पर्यटन सम्बन्धी तथ्यांकलाई भरपर्दो र अद्यावधिक गराई विश्लेषण गर्ने प्रकृयाको माध्यमबाट पर्यटकीय सूचना प्रणालीको विकास गरी त्यस्तो सूचनालाई निर्णय निर्माणको आधार बनाईनेछ ।

(९) पर्यटनले कुल गार्हस्थ उत्पादनमा पुऱ्याएको योगदानको यकिन गर्ने पद्धतिको विकासका लागि स्याटलाईट लेखा प्रणाली Satellite Accounting System को व्यवस्था गरिने छ ।

(ञ) **<u>पर्यटकीय सुरक्षा र संकट व्यवस्थापन (नीति ८ट. सँग सम्बन्धित)</u>**

(१) शान्ति, सुरक्षा र सामरिक दृष्टिकोणले संवेदनशील मानिएका पर्यटकीय स्थलहरूको भ्रमणमा नियमन गरिनेछ ।

(२) पर्यटकहरूको सुविधा तथा सुरक्षाका लागि पर्यटक प्रहरीको व्यवस्थालाई निरन्तरता दिई क्षमता, संख्या र सेवामा क्रमशः बृद्धि गर्दै प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा बिस्तार गरिनेछ ।

(४) पर्यटन क्षेत्रमा उत्पन्न हुने संकटको व्यवस्थापन गर्न एउटा उच्च स्तरीय संकट व्यवस्थापन समितिको स्थापना गरिनेछ । यस समितिले निजी क्षेत्रमा स्थापना भएका संस्थाहरूसँग पनि समन्वय गरी कार्यसम्पादन गर्नेछ ।

(५) संकटमा परेका पर्यटकको खोज, उद्धार र संकट व्यवस्थापन (Crisis Management) गर्न अक्षय कोष स्थापना गरिनेछ र सो कोषमा नेपाल पर्यटन बोर्डले प्रत्येक वर्ष निश्चित रकम जम्मा गर्नेछ ।

(६) पर्यटकको नेपाल बसाईंको अवधि सुखमय बनाउन उनीहरुलाई विश्वव्यापी मान्यता प्राप्त आचार संहिताको प्रयोग र पालना गर्ने गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।

(ट) **<u>सहुलियत तथा सुविधाहरू (नीति ८ठ. सँग सम्बन्धित)</u>** पर्यटन उद्योगलाई आधारभूत उद्योगका रुपमा स्थापित गरी देहाय बमोजिमका सुविधा तथा सहुलियतहरु प्रदान गरिनेछः-

(१) वर्गीकृत होटल र रिजोर्टलाई औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी कानुनमा व्यवस्था भए अनुरूपको उद्योगमा वर्गीकरण गरी तदनुकूलको सुविधा उपलब्ध गराइनेछ ।

(२) होटल र रिजोर्ट बाहेकका अन्य पर्यटन उद्योग तथा व्यवसायलाई पनि मूल्य अभिबृद्धि, रोजगारीको सिर्जना र सिर्जनात्मकताको आधारमा नेपाल सरकारद्वारा समय समयमा तोकिएको सुविधा तथा सहुलियतहरू प्रदान गरिनेछ ।

(३) पर्यटन उद्योगलाई आवश्यक पर्ने विजुली र पानी जस्ता वस्तुहरु प्राथमिकताका साथ उपलब्ध गराइने छ ।

(४) नेपाल सरकारद्वारा तोकिएका ग्रामीण क्षेत्रहरूमा खुलेका होटल, रेष्टुराँ तथा रिजोर्ट र अन्य पर्यटन व्यवसायहरूलाई आवश्यकता अनुसार तोकिएका सुविधा तथा सहुलियतहरू प्राथमिकताका साथ उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(५) पर्यटन उद्योगको क्षेत्रमा उत्पन्न हुने विषम तथा असहज परिस्थितिमा पर्यटन उद्योगलाई व्यावसायिक रुपमा सञ्चालन गर्न विशेष सहुलियत सहितको राहत_प्याकेज कार्यक्रम लागू गरिनेछ ।

(६) पर्यटकहरूबाट नेपाल सरकारलाई प्राप्त हुने विभिन्न शुल्क, दस्तूर, सलामी तथा अन्य प्रत्यक्ष राजश्वको निश्चित अंश सम्बन्धित जिल्लाको स्थानीय निकायलाई पर्यटकीय पूर्वाधार विकास, सुधार, वातावरण संरक्षण, र दिगो व्यवस्थापनका लागि दिने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।

(ठ) **<u>उद्यमी तथा श्रमिक बीचको सुमधुर सम्बन्ध (नीति ८ड. सँग सम्बन्धित)</u>**
पर्यटन उद्योगमा कार्यरत श्रमिक तथा कर्मचारीहरूको लागि जोखिमको मात्रा हेरी जीवन बीमा, दुर्घटना बीमा, स्वास्थ्योपचार, उद्धार तथा आकस्मिक राहत जस्ता विषयमा आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(ड) **<u>कानूनी, प्रशासनिक, संस्थागत तथा व्यवस्थापकीय सुधार (नीति ८ढ. सँग सम्बन्धित)</u>** पर्यटनको विकास, विस्तार, प्रबर्द्धन र समन्वयकालागि पर्यटनसँग सम्बन्धित कानुनी, संस्थागत र प्रक्रियागत व्यवस्थालाई सुधार गरी पर्यटन उद्योगको विकासमा सहयोग पुऱ्याउन देहाय बमोजिमको संस्थागत कार्यनीति अवलम्बन गरिनेछः-

(१) पर्यटन सम्बन्धी नीतिगत मार्गदर्शन दिन, योजनाहरु तथा विकास कार्यको समीक्षा गर्न, पर्यटन क्षेत्रमा परिआउने बाधा अड्चन फुकाउन तथा सबै मन्त्रालयका कार्यक्रमहरु पर्यटन प्रवर्द्धोन्मुख बनाउन प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा अनुसूची-१ बमोजिमको उच्चस्तरीय राष्ट्रिय पर्यटन परिषद् गठन हुनेछ । परिषद्को बैठकमा अध्यक्षको अनुमतिबाट अन्य विज्ञ वा पदाधिकारीलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ ।

(२) पर्यटन विकास सम्बन्धी नीति निर्माण, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन अनुगमन, समन्वय तथा नियमनको कार्य पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले गर्नेछ । त्यसैगरी पर्यटन विकास तथा प्रवर्द्धन सम्बन्धी कार्य नेपाल पर्यटन बोर्डले गर्नेछ ।

(३) पर्यटन क्षेत्र तथा सम्पदा संरक्षण सम्बन्धमा अनुसन्धानका लागि Documentation Centre को स्थापना गरिनेछ ।

(४) पर्यटनको क्षेत्रमा अध्ययन तथा अनुसन्धानको कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन संस्थागत व्यवस्था गर्नुका साथै पर्यटन सम्बन्धी तथ्यांक एवं सूचनालाई भरपर्दो बनाइनेछ ।

(५) नेपाल पर्यटन बोर्डले आन्तरिक र अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा पर्यटनको प्रबर्द्धन लगायत स्वदेशभित्र पर्यटकीय सम्पदाको विकास र स्तरोन्नति सम्बन्धी कार्य गर्ने छ । नेपाल पर्यटन बोर्डको क्षमता अभिबृद्धि गर्न यसको भूमिकालाई थप प्रभावकारी बनाउँदै यसको आम्दानी, खर्च र उपलब्धिलाई पारदर्शी बनाइनेछ ।

(६) पर्यटनसँग सम्बन्धित कानूनमा समसामयिक परिमार्जन गरी पर्यटन व्यवसायलाई सहज, भरपर्दो र गुणस्तरीय बनाई प्राप्त लाभको न्यायोचित वितरण हुने कानूनी व्यवस्था मिलाइनेछ ।

(७) पर्यटकहरुको आकर्षण बढी भएका तथा पूर्वाधार विकास र सेवा सुविधाको पर्याप्तता देखिएका पर्यटक केन्द्रित क्षेत्रहरुलाई क्षेत्रीय स्तरका पर्यटन केन्द्र (Tourism Hub) को रुपमा विकास गरिनेछ । पर्यटन प्रबर्द्धन सम्बन्धमा त्यस्ता क्षेत्रका कार्यक्रमहरूलाई समन्वयात्मक ढङ्गले सञ्चालन गरिनेछ ।

(८) पर्यटन नीति तथा कार्यक्रमहरुलाई समयानुकूल र वस्तुपरक दृष्टिकोणले निर्देशित गर्न बजारको प्रबृत्ति, उद्गम स्थल, अर्थतन्त्रमा दिएको योगदान जस्ता क्षेत्रमा निरन्तर अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ। पर्यटन सम्बन्धी शैक्षिक उपाधि लिने तथा यस सम्बन्धी अनुसन्धानलाई सघाउ पुऱ्याउने कार्यक्रमलाई प्रोत्साहन गरिनेछ।

(९) पर्यटनसँग सम्बन्धित विकास समिति तथा गैरसरकारी संस्थाहरुलाई समयानुकूल परिमार्जन गरी स्थानीय निकायसँग आबद्ध गरिनेछ।

(ढ) **<u>समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन (नीति ८ण. सँग सम्बन्धित)</u>**

(१) नीतिगत विषयमा राष्ट्रिय योजना आयोग र अर्थ मन्त्रालय लगायत कार्यगत रुपमा विभिन्न मन्त्रालय, विभाग, कार्यालय एवं अन्य निकायसँग समन्वय गरी कार्य गरिनेछ।

(२) पर्यटन प्रबर्द्धन सम्बन्धी कामकारवाईलाई प्रभावकारी रुपमा परिचालन गर्न प्रमुख पर्यटक उद्गम बजार रहेका देशहरुका नेपाली नियोगहरूमा आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा पर्यटन एकाईको स्थापना गरिनेछ।

(३) पर्यटन उद्योगलाई आर्थिक विकासको मेरुदण्डको रूपमा विकास गर्न तथा पर्यटन क्षेत्रसँग सम्बद्ध विभिन्न निकायहरूबीच समन्वय र सामन्जस्यता कायम राख्न पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रीको अध्यक्षतामा अनुसूची-२ बमोजिमको पर्यटन विकास समन्वय समिति गठन गरिनेछ। अनुसूचीमा रहने सदस्यमा आवश्यकता अनुसार मन्त्रालयले थपघट गर्न सक्नेछ।

(४) पर्यटन क्षेत्रको व्यावसायिकताको विकास गर्दा मन्त्रालय, नेपाल पर्यटन बोर्ड तथा पर्यटनसँग सम्बन्धित संघ संस्थाहरुको संलग्नतामा वातावरणीय आचार संहिता तयार गरी लागू गरिनेछ।

(५) स्थानीय निकायको पर्यटकीय क्षमता अभिबृद्धिकालागि स्थानीय निकाय र केन्द्र बीच प्रभावकारी समन्वय संयन्त्रको विकास गरिनेछ।

(६) प्रत्येक जिल्लामा पर्यटन प्रवर्द्धन र विकास सम्बन्धी कार्यलाई समन्वयात्मक रुपबाट संचालन गर्न जिल्ला विकास समितिका सभापतिको अध्यक्षतामा स्थानीय पर्यटन व्यवसायी, उद्योग बाणिज्य क्षेत्रका प्रतिनिधि तथा स्थानीय जनसहभागिता समेत रहने गरी पर्यटन प्रवर्द्धन समिति रहनेछ।

(७) पर्यटकीय सम्भाव्यता भएका जिल्ला विकास समितिमा पर्यटन विकास इकाइ खोली सो इकाइ मार्फत जिल्लास्तरमा पर्यटन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। जिल्लास्तरीय पर्यटन दीर्घकालीन योजना तयारीका लागि प्राबिधिक सहयोग नेपाल पर्यटन बोर्ड र पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालयले प्रदान गर्नेछ।

(८) नमूना पर्यटकीय गाउँ, सामुदायिक पर्यटन विकास, पर्यटकीय सम्भाब्यता अध्ययन, विभिन्न जिल्ला वा क्षेत्र विशेषको पर्यटकीय गुरुयोजना तर्जुमा आदि कार्यलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

(९) दुर्गम तथा लक्षित पर्यटकीय स्थलहरूमा सानातिना कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न स्थानीय निकाय, स्थानीय सामुदायिक संस्था, स्थानीय उद्यमी समूह र गैरसरकारी संस्थाहरुलाई प्रोत्साहन गरिनेछ।

(१०) नीतिको कार्यान्वयन सरकारी तथा गैरसरकारी दुबै क्षेत्रबाट हुने सन्दर्भमा नीतिको उद्देश्य प्राप्त भए नभएको तर्फ मन्त्रालय, राष्ट्रिय योजना आयोग लगायत सम्बन्धित निकाय र अनुगमन इकाइबाट अनुगमन हुने व्यवस्था मिलाइनेछ।

(११) पर्यटन व्यवसायीहरूमा व्यवसायिकताको विकास गर्न आ-आफ्ना व्यवसायिक संघहरूमार्फत आचार संहिता बनाई लागू गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ।

(१२) पर्यटकीय क्षेत्रमा पूर्वाधार विकाससंग सम्बन्धित कृयाकलापहरू संचालन गर्दा छुट्टै ऐनद्वारा प्रकृया पुऱ्याउनु पर्ने विषयलाई यस नीतिले बाधा पारेको मानिने छैन।

(१३) राष्ट्रिय योजना आयोगद्धारा निर्धारित पद्धति तथा राष्ट्रिय पर्यटन परिषदको निर्देशनका आधारमा मूल्याङ्कन गरिने छ।

(१४) पर्यटनसंग सम्बद्ध सेवा प्रदायक संस्थाहरुबाट प्रदान गरिने सेवाको स्तर, वस्तुको गुणस्तर लगायतका स्तर कायम भए नभएको अनुगमन गरिनेछ।

१०. आर्थिक पक्ष :

प्रस्तुत नीति लागू गर्दा पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा सरकारी दायित्व सिर्जना हुन सक्ने र यस्तो दायित्व पर्यटन गुरुयोजना लागू हुँदा प्राथमिकता जनाइएका क्षेत्रमा पूर्वाधार एवं विकास गर्ने प्रयोजनका लागि हुने तथा वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम, आवधिक योजनाका आधारमा श्रोतको प्रयोग हुने हुँदा खर्च व्यहोर्ने श्रोतका सम्बन्धमा कार्यक्रम

लागू गर्ने समयमा नै निर्क्यौल हुने तथा खर्च व्यवस्थापन तथा लेखापरीक्षण प्रचलित कानूनी व्यवस्था एवं प्रकृयाद्वारा व्यवस्थित गरिनेछ ।

११. जोखिम :

पर्यटन क्षेत्रको योगदान राष्ट्रिय विकासमा महत्वपूर्ण भएको, यस क्षेत्रका संभावनामा बृद्धि भैरहेको तथा पर्यटनलाई राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने नीति रहेको परिप्रेक्ष्यमा निम्न विषयमा ध्यान दिन नसकेमा जोखिमको स्थिति सृजना हुन सक्दछ ।

(क) अन्तर्राष्ट्रिय हवाई यातायात सेवाको संजालमा बृद्धि ।

(ख) शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति ।

(ग) वातावरण तथा प्रदूषण व्यवस्थापनमा सुधार ।

(घ) श्रमिक तथा व्यवस्थापनबीचको सम्बन्धमा सुधार ।

(ङ) बन्द, हडताल जस्ता क्रियाकलापका माध्यमबाट सार्वजनिक सेवामा वाधा नपुऱ्याउने प्रतिवद्धता ।

(च) नियमित र भरपर्दो विद्युत आपूर्ति व्यवस्था ।

(छ) राष्ट्रिय ध्वजावाहक विमान सेवामा सुरक्षित, भरपर्दो र नियमितता ।

(ज) व्यवसायीहरुबीच स्वस्थ प्रतिस्पर्धा ।

(झ) समय समयमा विश्वमा घट्ने घटना तथा आर्थिक उतार चढाव ।

अनुसूची-१
(दफा ९ड.१ संग सम्बन्धित)
राष्ट्रिय पर्यटन परिषद्को गठन

१.	सम्माननीय प्रधानमन्त्री	- अध्यक्ष
२.	मन्त्री, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	- उपाध्यक्ष
३.	मन्त्री, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
४.	मन्त्री, गृह मन्त्रालय	- सदस्य
५.	मन्त्री, उद्योग मन्त्रालय	- सदस्य
६.	मन्त्री, स्थानीय विकास मन्त्रालय	- सदस्य
७.	मन्त्री, रक्षा मन्त्रालय	- सदस्य
८.	मन्त्री, संस्कृति तथा राज्य पुनःसंरचना मन्त्रालय	- सदस्य
९.	मन्त्री, वातावरण तथा विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय	- सदस्य
१०.	मन्त्री, परराष्ट्र मन्त्रालय	- सदस्य
११.	मन्त्री, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	- सदस्य
१२.	मन्त्री, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	- सदस्य
१३.	मन्त्री, जलस्रोत मन्त्रालय	- सदस्य
१४.	मन्त्री, श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	- सदस्य
१५.	मन्त्री, युवा तथा खेलकूद मन्त्रालय	- सदस्य
१६.	मन्त्री, सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	- सदस्य
१७.	मन्त्री, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	- सदस्य
१८.	मन्त्री, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	- सदस्य
१९.	मन्त्री, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- सदस्य
२०.	मन्त्री, बाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	- सदस्य
२१.	सभापति, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र मानव अधिकार समिति, व्यवस्थापिका संसद	- सदस्य
२२.	उपाध्यक्ष, राष्ट्रिय योजना आयोग	- सदस्य
२३.	गभर्नर, नेपाल राष्ट्र बैंक	- सदस्य
२४.	मुख्य सचिव, नेपाल सरकार	- सदस्य
२५.	अध्यक्ष, नेपाल उद्योग वाणिज्य महासंघ	- सदस्य
२६.	पर्यटन क्षेत्रका लब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तिहरु मध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन गरेका कम्तिमा १ महिला सहित तीन जना	- सदस्य
२७.	पर्यटन क्षेत्रका व्यवसायी एवं संघसंस्था मध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन गरेका पाँच जना	- सदस्य
२८.	सचिव, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	- सदस्य सचिव

अनुसूची-२
(दफा ९ढ.३ संग सम्बन्धित)
पर्यटन विकास समन्वय समितिको गठन

१.	मन्त्री, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	- अध्यक्ष
२.	सदस्य, राष्ट्रिय योजना आयोग (पर्यटन हेर्ने)	- सदस्य
३.	सचिव, अर्थ मन्त्रालय	- सदस्य
४.	सचिव, गृह मन्त्रालय	- सदस्य
५.	सचिव, उद्योग मन्त्रालय	- सदस्य
६.	सचिव, स्थानीय विकास मन्त्रालय	- सदस्य
७.	सचिव, रक्षा मन्त्रालय	- सदस्य
८.	सचिव, संस्कृति तथा राज्य पुन:संरचना मन्त्रालय	- सदस्य
९.	सचिव, वातावरण तथा विज्ञान प्रविधि मन्त्रालय	- सदस्य
१०.	सचिव, परराष्ट्र मन्त्रालय	- सदस्य
११.	सचिव, वन तथा भू-संरक्षण मन्त्रालय	- सदस्य
१२.	सचिव, भौतिक योजना तथा निर्माण मन्त्रालय	- सदस्य
१३.	सचिव, श्रम तथा यातायात व्यवस्था मन्त्रालय	- सदस्य
१४.	सचिव, जलस्रोत मन्त्रालय	- सदस्य
१५.	सचिव, युवा तथा खेलकूद मन्त्रालय	- सदस्य
१६.	सचिव, सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालय	- सदस्य
१७.	सचिव, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	- सदस्य
१८.	सचिव, स्वास्थ्य तथा जनसंख्या मन्त्रालय	- सदस्य
१९.	सचिव, शान्ति तथा पुनर्निर्माण मन्त्रालय	- सदस्य
२०.	सचिव, बाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय	- सदस्य
२१.	सचिव, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	- सदस्य
२२.	उद्योग वाणिज्य क्षेत्रका छाता संगठनमध्ये अध्यक्षले मनोनयन गरेका दुई जना	- सदस्य
२३.	पर्यटन क्षेत्रका लब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तिहरु मध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन गरेका कम्तिमा १ महिला सहित दुई जना	- सदस्य
२४.	पर्यटन क्षेत्रका व्यवसायी एवं संघसंस्था मध्येबाट अध्यक्षले मनोनयन कम्तिमा एक महिला सहित तीन जना	- सदस्य
२५.	महा-निर्देशक, नेपाल नागरिक उड्डयन प्राधिकरण	- सदस्य
२६.	प्रमुख कार्यकारी निर्देशक, नेपाल पर्यटन बोर्ड	- सदस्य
२७.	महाप्रबन्धक, नेपाल वायु सेवा निगम	- सदस्य
२८.	सह-सचिव, नीति, योजना तथा पूर्वाधार महाशाखा, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय	- सदस्य सचिव